

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ „ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

ВОЛОШИНОВА Марина Олексіївна

УДК 811.161.2'282 (043.3)

**ДИНАМІКА ТРАДИЦІЙНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ ЛЕКСИКИ
В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Луганськ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Лєсна Валентина Володимирівна,
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,
доцент кафедри української філології та загального мовознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мартинова Ганна Іванівна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики;

кандидат філологічних наук, доцент
Гримашевич Галина Іванівна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри української мови.

Захист відбудеться „27” травня 2014 р. о 12⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К29.053.02 у Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 170).

Автореферат розіслано „26” квітня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Должикова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження діалектної лексики є одним із найактуальніших завдань лінгвістичної науки. Усебічні й різноаспектні розвідки, присвячені вивченню різних діалектних континуумів, особливо активізувалися в другій половині ХХ ст. і здебільшого охоплювали території старожитніх говорів – поліських, середньонаддніпрянського, південно-західних. Науковці здійснювали описи лексики за окремими тематичними групами (тваринницька лексика – Й. Ю. Пуйо, П. Ю. Гриценко, В. М. Куриленко; побутова – Ф. Й. Бабій, К. Д. Глуховцева, Г. І. Мартинова, Л. М. Тищенко; мисливська – Г. Л. Аркушин; лісова – В. В. Манівчук, О. М. Никончук; сільськогосподарська лексика – Й. О. Дзендзелівський, М. В. Никончук, Г. О. Козачук, Р. Л. Сердега; лексика будівництва – Л. І. Дорошенко, О. М. Євтушок, Г. Ф. Шилюк; ткацька – Н. Ф. Венжинович, І. О. Ніколаєнко) та ін.

Разом з тим залишилися майже не вивченими новожитні ареали, дослідження яких становить значний науковий інтерес у зв'язку з нерівномірністю заселення цих територій вихідцями з різних районів України, що зумовило особливі риси новостворених діалектних систем; „без детального вивчення цих говірок немає змоги скласти повне уявлення про систему південно-східного наріччя української мови та про історичне співвідношення говірок середньонаддніпрянських і говорів новозаселених у ХVІІ – ХVІІІ століттях територій Слобожанщини та Південного Степу” (Б. А. Шарпило).

Східнослобожанські українські говірки почали активно досліджувати із середини ХХ століття, коли з'явилися дисертації Л. А. Лисиченко (аналіз говірок східних районів Харківщини), Б. А. Шарпила (вивчення фонетико-морфологічних рис говірок Старобільщини), З. С. Сікорської (характеристика словотвірних особливостей межиріччя Айдару й Калитви).

Системні описи, присвячені вивченню лексики говірок Східної Слобожанщини, набули особливої інтенсивності наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Учені звернулися до розгляду різних тематичних груп у лексико-семантичному й лінгвогеографічному аспектах (К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. В. Магрицька, І. О. Ніколаєнко, А. О. Скорофатова, Г. К. Барилова, О. В. Верховод, Ю. В. Абрамян). Результатами цих праць стало введення до наукового обігу значного за обсягом лексичного матеріалу, визначення лінгвогеографічного членування окресленого діалектного масиву, установлення гетерогенних зв'язків досліджуваних говірок з іншими українськими діалектами.

Харчування як особливий культурний код, складова частина існування людини завжди привертало увагу етнографів, лінгвістів, оскільки саме в ньому відтворено матеріальну й духовну культуру людства, відображено

соціально-економічні умови, спадковість поколінь, споконвічні міжетнічні зв'язки. Разом з тематичною групою „Харчування” науковці досліджують лексику на позначення посуду й кухонного начиння, оскільки ці групи тісно взаємопов'язані й дають можливість комплексно вивчити найбільш архаїчний шар предметно-побутової лексики, артефакти, у яких представлено сферу задоволення щоденних матеріальних потреб людства.

Реалії повсякденного життя – найменування різних страв і способів їх приготування, режими харчування селян залежно від свят календарно-обрядового циклу, описи сільського побуту – засвідчено в етнографічних працях (В. І. Іванов, М. А. Маркевич, М. Ф. Сумцов, П. П. Чубинський та ін.).

Назви їжі, посуду й кухонного начиння неодноразово привертати увагу українських діалектологів. Ці групи лексики докладно вивчено в дисертаціях на матеріалі говірок південно-західного (З. Т. Ганудель, Е. Д. Гоца), поліського (Є. Д. Турчин) та південно-східного (Н. Г. Загнітко) наріч. Тематичні групи побутової лексики, зокрема назви посуду й хатнього начиння, розглянуто в системних дослідженнях К. Д. Глуховцевої, А. С. Зеленька, Г. І. Мартинової, Л. М. Тищенко. Окремі розвідки, присвячені назвам їжі й посуду в говірках різних діалектних континуумів, представлено в публікаціях багатьох дослідників (Ф. Й. Бабій, З. М. Бичко, Я. Ю. Вакалюк, К. Ф. Герман, Й. О. Дзєндзелівський, К. В. Кацалепенко, А. В. Майборода, С. Є. Панцьо, Г. М. Черноморець, В. П. Шелемех та ін.).

Лексика на позначення їжі, посуду та кухонного начиння була предметом досліджень російських (Л. І. Анохіна, Н. А. Власова, В. В. Губарева, С. В. Дмитрієва, Н. Г. Ільїнська, Т. В. Карасьова, І. С. Луговінова, О. В. Малоземліна) та білоруських (В. Ф. Вешторт, П. В. Стецько) науковців.

В історичному аспекті назви їжі, напоїв та інших предметів побуту розглядали Е. М. Болоніна, З. Г. Козирєва, О. А. Крижко, Г. М. Лукіна, В. І. Невоїт, С. А. Яценко та ін.

Здатність розвиватися – це природний спосіб соціального існування мови. Лексична норма – нестабільне лінгвальне явище (точніше таке, якому властива динамічна стабільність). Модифікації лексичної норми детерміновані перманентним впливом екстра- та інтралінгвальних чинників, отже, потребують постійного дослідження й адекватної кодифікації (Л. В. Струганець). Саме тому мовознавці все більше уваги приділяють еволюційним процесам, що відбуваються в мові. Так, динамічні тенденції та причини їх виникнення на прикладі сучасної української літературної мови розглянуто в роботах Л. В. Струганець, Д. В. Мазурик, Г. С. Балабан, колективній монографії Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко. Динаміку лексичних одиниць на матеріалі засобів масової інформації досліджували О. А. Стишов, Л. Л. Михайленко. Динаміку лексико-семантичних і стилістичних процесів у мові української періодики початку